

O SANGUE DE GALIZA

Luis Díaz Cabanela*

Vivimos nunha terra fisterrá, atlántica, europea. A nosa historia foi poboando esta terriña con homes e mulleres de diferentes razas que chegaron en diferentes vagas, até forxar o que hoxe é o pobo galego. Mais, quen era esa xente? De onde viña? A resposta está na xenética de poboacións que está permitindo reconstruír as grandes migracións da humanidade. Neste artigo analizaremos as diferentes vagas de poboación que chegaron a Galiza. Trátase dunha interpretación baseada nos datos publicados sobre os haplogrupos da poboación galega e nos datos históricos.

OS PRIMEIROS POBOADORES

A chegada do home actual (*Homo Sapiens Sapiens*) ocorreu ao final da última glaciación. Este desprazou aos neandertais no Paleolítico Superior, aproximadamente no ano 40.000 A.C. Tres grupos diferentes colonizaron tres zonas do sur de Europa que estaban libres de xeo e onde abundaba a caza. No chamado "refuxio francocantábrico" estableceuse unha raza que deu orixe á maioría dos europeos da fachada atlántica (*Haplogrupo R1b*). Os Balcáns foron colonizados por un grupo que daría lugar aos pobos xermánicos (*Haplogrupo I*). E, finalmente, ao norte do Cáucaso establecéronse os devanceiros dos pobos eslavos (*Haplogrupo R1a*).

A medida que a glaciación foi remitindo, estes pobos de cazadores e colleiteiros foron espallándose cara ao norte colonizando novas terras. Ocuparon as Illas Británicas atravesando a lingua de terra que naqueles tempos unía as Illas co resto do continente. Estes Haplogrupos (*R1b*, *I* e *R1a*) son masculinos e están presentes no cromosoma Y, exclusivo dos homes. Esta vía permite rastrexar as ori-

xes xenéticas exclusivamente por liña paterna dos varóns.

AS SETE FILLAS DE EVA

Na súa obra "O Sangue Das Illas"⁽¹⁾, Brian Sykes dá resposta á pregunta de onde proceden os habitantes das Illas Británicas. Noutro dos seus libros "As Sete Fillas de Eva"⁽²⁾ descúbrenos as sete nais que deron orixe á maioría dos europeos. Sykes é profesor de Xenética na Universidade de Oxford e unha autoridade mundial en ADN mitocondrial.

Naturalmente, as mulleres non teñen cromosoma Y (os homes son XY e as mulleres XX). O método utilizado para rastrexar a xenética das mulleres é o ADN mitocondrial, xa que este procede exclusivamente da nai, debido a que as mitocondrias están no citoplasma dos óvulos maternos, mentres que o cromosoma Y procede dos espermatozoides masculinos.

Así como nas mulleres unicamente é posíbel rastrexar o ADN na liña materna, en varóns, que tamén teñen ADN mitocondrial herdado das súas nais, pódese facer a través da liña materna ou paterna.

Brian Sykes bautizou a cada un dos haplogrupos con nome de muller⁽³⁾.

Helena (*Haplogrupo H*)

É femia da raza atlántica, acompañada do varón *Haplogrupo R1b*. Tivo a súa orixe hai 20.000 anos. Dela proceden a meirande parte dos europeos (o 41%). Curiosamente o lugar da Terra onde hai máis alta porcentaxe de *haplogrupo H* é Galiza cun 59,2%, seguida de Euskadi cun 57,8%.

Velda (*Haplogrupo V*)

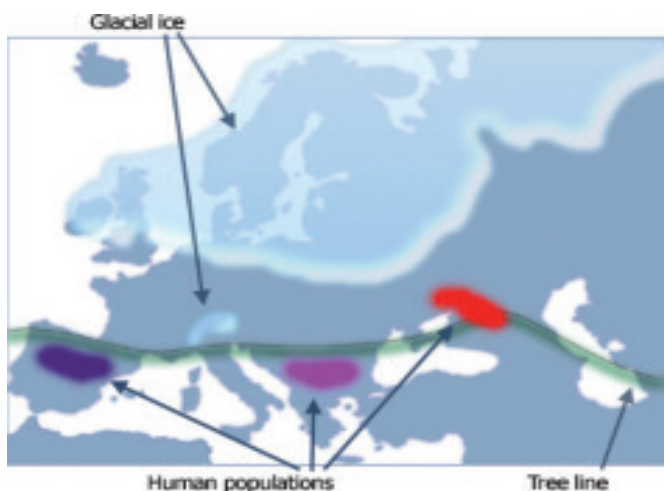
Aparece hai 17.000 anos en Cantabria e é descendente de HV ("nai" de Helena e Velda). Sorprendentemente, o seu clan desprazouse ao norte de Escandinavia, mesturándose co pobo Sami.

Úrsula (*Haplogrupo U*)

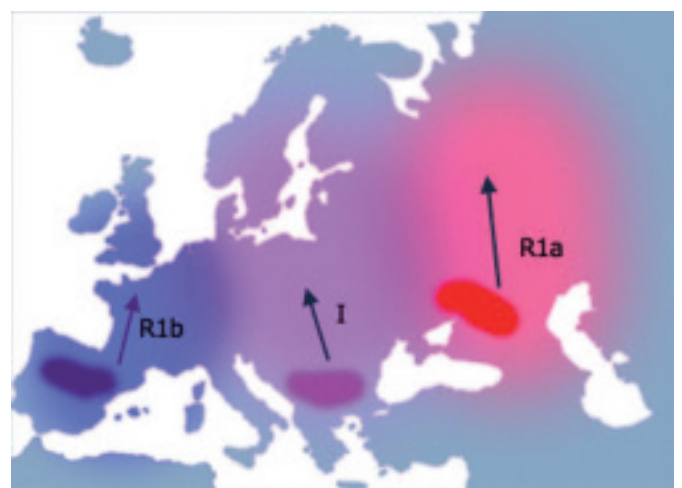
É a femia da raza xermánica, compañeira do varón *Haplogrupo I*. É a máis antiga, xa que ten 45.000 anos.

Xenia (*Haplogrupo X*)

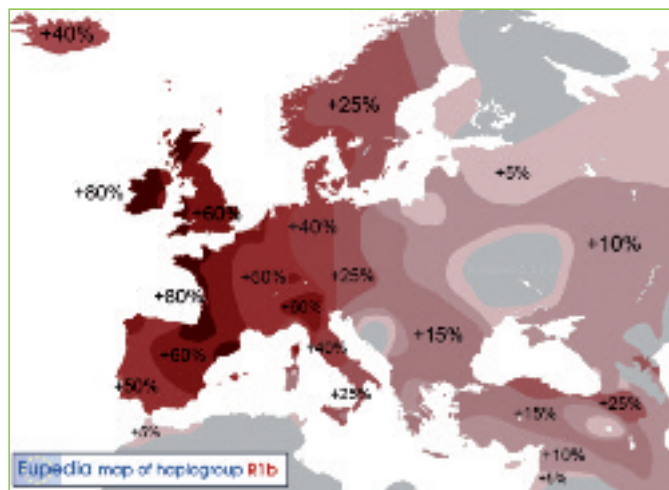
Ten 25.000 anos. É máis frecuente en Europa Oriental. Un feito interesante é que parte dos seus descendentes atravesaron o estreito de Bering e máis do 4%

Tres grupos diferentes (*R1b*, *I* e *R1a*) colonizaron tres zonas do sur de Europa que estaban libres do xeo e onde abundaba a caza.

A medida que a glaciación foi remitindo, estes pobos de cazadores e colleiteiros foron espallándose cara ao norte colonizando novas terras que antes estaban cubertas polo xeo.

Haplogrupo R1b (Atlántico) en Europa.

Distribución en Europa do Haplogrupo E-V13. En Galiza e Portugal obsérvase unha porcentaxe moi superior ao resto da Península Ibérica.

dos indíxenas da Península do Labrador levan o haplogrupo de Xenia.

Tara (*Haplogrupo T*)

Vivió hai 17.000 anos no noroeste de Italia. Distribuíuse amplamente no sur e no oeste de Europa.

Jasmine (*Haplogrupo J*)

"Flor" en persa. Dela descende o 12% dos europeos. Procede de Oriente Medio e con ela chegaron os primeiros gandeiros e agricultores. A mutación xenética que a orixinou ten 10.000 anos.

Katrina (*Haplogrupo K*)

O 10% dos poboadores europeos descenden dela. Vivió hai 15.000 anos nas chairas boscosas do norte de Italia e no sur dos Alpes. Os seus descendentes espalláronse polo centro e norte de Europa.

A RAZA ATLÁNTICA: R1B, HELENA E VELDA

O refuxio francocantábrico ocupouse por unha raza de homes e mulleres que posteriormente foron colonizando a fachada atlántica europea. Foron os artistas que pintaron as Covas de Altamira e que deixaron a súa pegada en Galiza, en forma de restos de machados de pedra como os atopados no Esteiro do Miño en Camposancos. A maioría dos galegos, portugueses, españois, franceses, británicos e irlandeses descenden desta raza.

Nos lugares nos que esa raza se mesturou menos con outras vagas de humanos, chegados posteriormente, consérvase unha maior porcentaxe de *Haplogrupo R1b*. É o caso de vascos, galeses e cataláns, que teñen unha porcentaxe de *R1b* de 86%, 83,5% e 82,5%,

respectivamente⁽¹⁾. Isto explicaría, por exemplo, que a maioría dos vascos sexan descendentes dos primeiros poboadores do occidente europeo, os que probablemente falaban unha lingua "protovasca".

Os irlandeses teñen un 79% e os escoceses, un 72,5%. O Estado español no seu conxunto contén un 69% de *R1b* e en Galiza tamén son maioritarios os haplogrupos de ADN mitocondrial descendentes da raza atlántica cun 63%⁽¹⁾ (Helena: 59,2%; Velda: 2,9%; HV: 1%).

A EXPANSIÓN NEOLÍTICA: O HAPLOGRUPPO E

A revolución neolítica orixinouse no crecente fértil de Oriente Medio espallándose posteriormente. O *Haplogrupo E* é maioritario no norte de África.

Un subgrupo procedente de Exipto desprazouse cara ao norte establecéndose inicialmente no actual Libano, Siria e sur de Turquía e, finalmente en Macedonia, onde orixinou a cultura neolítica máis antiga de Europa e a dos primeiros agricultores e gandeiros do continente europeo: a cultura Pre-Sesklo. Os primeiros asentamentos datan do ano 6.850 A.C. Nesa época estes poboadores sofren unha mutación dando lugar ao *Haplogrupo E 1b1b1a2*, tamén chamado *E-V13*.

Posteriormente, a cultura neolítica foi espallándose lentamente por Europa avanzando 1km/ano, é dicir, que tardarían un milenio en percorrer 1.000 km. Foron aparecendo deste xeito, durante milleiros de anos de evolución, as diferentes culturas neolíticas europeas.

Na Península Ibérica, o neolítico avanza desde o Mediterráneo seguindo a costa no sentido das agullas do reloxo. O

neolítico chega a Galiza desde Portugal, onde florece o Megalitismo Lusitano, o máis antigo dos megalitismos atlánticos.

AS IDADES DOS METAIS

Tanto na Idade de Bronce Atlántica como na Cultura Castrexa non hai evidencia xenética de invasión de pobos con diferenzas nos xenes preexistentes en Galiza. Se sucederon, non se pode demostrar se eses cambios xenéticos proceden de invasións posteriores.

A ROMANIZACIÓN

Ao amparo da *Pax Romana*, o intercambio e fluxo de xente procedente doutras partes do Imperio foi importante, lexionarios e escravos procedentes doutras zonas do *Mare Nostrum* mesturáronse cos nativos. Tamén é de destacar a chegada de xudeus despois da diáspora no 135 d.C. Un 4,5% dos galegos teñen *Haplogrupo J*, frecuente nos xudeus, pero tamén entre árabes e demais pobos de Oriente Medio.

OS POBOS XERMÁNICOS

No ano 410 d.C. asínase o "Foedus" entre os Suevos e o Imperio Romano, o que dá orixe ao antigo Reino de Galiza. Os Suevos eran un pobo xermánico que procedía das beiras do Mar Báltico (*Mare Suebicum*) e que posteriormente se establecería na Suabia, no suroeste de Baviera. Guiado polo seu Rei Hermerico, o pobo suevo chegou desde o Rin até Galiza.

Os Vándalos e Alanos irromperon simultaneamente na Península. Despois da batalla do Río Órbigo no 456, os Visigodos gobernan Hispania e liquidan o Reino Suevo. Finalmente a monarquía

visigoda foi abolida pola invasión Moura a partir do ano 711.

As incursións viquingas tamén deixaron parte da súa pegada xenética en territorios costeiros.

No pobo galego actual o 7% dos varóns ten *Haplogrupo I*, de orixe xermánico, fronte ao 12,6% de *Haplogrupo U*, e un 3,9% de *Haplogrupo K* de ADN mitocondrial de herdanza materna xermánica.

OS ALANOS

Os Alanos foron un pobo procedente de Irán, de orixe Sárмата. Desde o Cáucaso emigraron ao oeste chegando á Península Ibérica e ao norte de África. O 3% dos galegos varóns son de *Haplogrupo G*, é dicir, de orixe Alano.

OS BRETÓNS

A invasión anglosaxona de Gran Bretaña provocou a fuxida masiva de Bretóns e moitos deles establecéronse no norte de Galiza e Asturias.

A través dos datos xenéticos dos Galeses actuais podemos ter unha idea da xenética deses Bretóns. Son maioritariamente *R1b*, polo que foi un retorno ás súas orixes francocantábricas.

A INVASIÓN MOURA

Un dato moi sorprendente é que o 25% dos galegos varóns teñen *Haplogrupo E* que é o maioritario no norte de África. É o máis alto da Península despois dos Pasiegos Cántabros que segundo algún estudo chega ao 40%.

Isto racha co mito de que o paso dos Mouros por Galiza foi tan curto que non deixou ningunha pegada. Os Mouros quedaron en Tui e na Galiza bracarense durante cen anos. É evidente que os seus xenes quedaron para conformar o que é a raza galega actual.

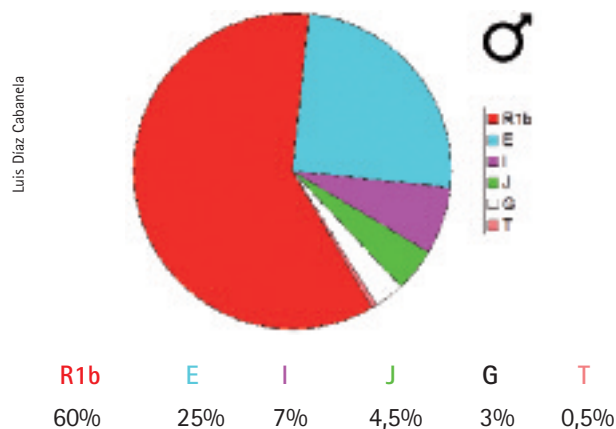
Este dato contrasta fortemente coa menor frecuencia de herdanza magrebí nos haplogrupos de ADN mitocondrial. A explicación deste fenómeno é dramática: os mouros mataron aos guerreiros xermánicos e quedaron coas súas mulleres.

O *Haplogrupo L* mitocondrial, o máis frecuente nas mulleres magrebíes, é só o 2% en Galiza.

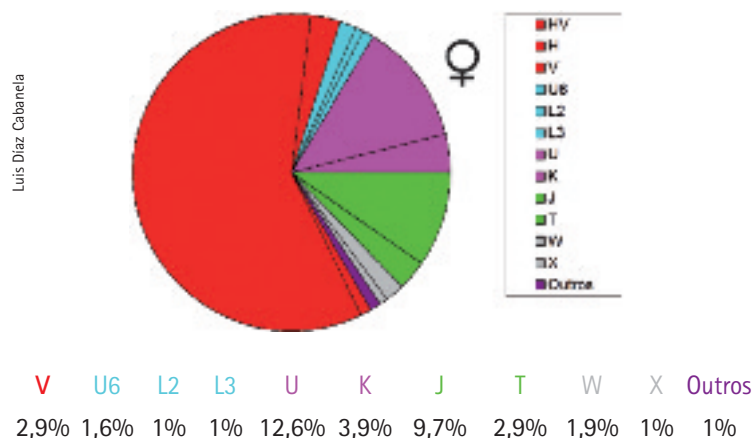
CONCLUSIÓNS E DATOS ACTUAIS

En conclusión, os galegos e galegas somos fundamentalmente atlánticos, pero tamén mediterráneos. A Europa

PORCENTAXE DE HAPLOGRUPOS DO CROMOSOMA Y EN GALIZA ⁽³⁾

PORCENTAXE DE HAPLOGRUPOS DO ADN MITOCONDRIAL EN GALIZA ⁽⁴⁾

- Herdanza atlántica, a maioritaria en Galiza.
- Herdanza norteafricana, moi alta en varóns.
- Herdanza xermánica, moi alta en mulleres.
- Herdanza de Oriente medio.

mediterránea caracterízase por unha maior porcentaxe de xenes procedentes do norte de África e de Oriente Medio.

Tamén somos xermánicos, sobre todo as mulleres, mentres que os homes teñen unha porcentaxe alta de xenes magrebíes, como consecuencia da invasión moura.

Non podemos dicir que somos de raza "celta" porque este non é un con-

cepto racial, senón cultural e lingüístico. Os celtas eran unha cultura da Idade de Ferro que se espallou desde centroeuropa cara ao occidente atlántico, incluso cara ao leste até Turquía (os gálatas eran celtas). Tampouco os irlandeses, bretóns, escoceses, galeses, etc, son celtas polos seus xenes. Todos estes pobos, ao igual que os vascos, cataláns, españois, portugueses, franceses e británicos, somos fundamentalmente de raza atlántica.

Notas

- 1 Bryan Sykes. Blood of the Isles. 2006.
- 2 Bryan Sykes. The Seven Daughters of Eve. 2001.
- 3 http://www.eupedia.com/europe/european_y-dna_haplogroups.shtml
- 4 Joining the Pillars of Hercules: mtDNA Sequences Show Multidirectional Gene Flow in the Western Mediterranean. S. Plaza1, F. Calafell1, A. Helal2, N. Bouzerna3, G. Lefranc4, J. Bertranpetit1 and D. Comas1

* Luis Díaz Cabanela é médico e vogal de saúde ambiental en ADEGA.